

PŁOCKIE TROPY RODZINY FLATAU W XIX WIEKU

Abstrakt

Żydowska rodzina Flatau na początku XIX w. osiadła w Płocku i zamieszkiwała tu do początków XX w., kiedy Edward Flatau i inni członkowie rodziny opuścili Płock. Przez niemal 100 lat swej obecności w Płocku odgrywała ważną rolę nie tylko wśród społeczności żydowskiej. Jej przedstawiciele prowadzili m.in. firmę handlowo-bankową oraz dom Opieki dla Starców i Kalek. Współcześnie widomym śladem obecności rodziny jest pałac Flatauów przy ul. Kolegialnej, w którym mieści się płocki Urząd Stanu Cywilnego.

Słowa kluczowe: Płock, Żydzi w Płocku, członkowie rodziny Flatauów

1. Korzenie. Joachim (Nochem) Judas(z) Flatau i jego rodzina

Płocka historia rodziny Flatauów, która wydała jednego z pionierów badaczy ludzkiego mózgu, Edwar-da Flatau¹, rozpoczęła się w Płocku, prawdopodobnie w czasach Księstwa Warszawskiego. Historia ta potwierdzona została w zapisach sporządzanych przez urzędników Magistratu Muncypalnego, a następnie Gubernialnego Miasta Płocka oraz przez członków rodziny, którzy w rozmaitych sprawach zwracali się do władz. Rodzina Flatauów była jedną z wielu, stanowiących około 40% mieszkańców wyznania mojżeszowego, którzy ze względu na korzystną koniunkturę gospodarczą (Płock był ważnym portem na drodze do Torunia i Gdańska) przybywali do Płocka, osiedlali się w nim tworząc jego dobrobyt i kulturę.

Jednym z takich przybyszów, który na początku XIX w. „zapuścił” w Płocku korzenie, był niejaki Nochem (Joachim) Judas(z). Przybył z Gołańczy, miasta w Departamencie Bydgoskim, w Wielkim Księstwie Poznańskim. Jak większość jego współbraci w wierze nie nosił jeszcze nazwiska „Flatau”, którym zaczął się posługiwać dopiero w latach 20. Nazwisko Flatau przyjął od niemieckiej nazwy miasteczka Złotów, leżącego również w Departamencie Bydgoskim, a które już w I rozbiórce Polski przypadło Prusom i nazywało się „Flatow”². Nochem Judasz był samotny, gdyż

rodzice jego, kramarze, Judasz Aaron i Jette z Hirs-zów już nie żyli, a on wyruszył w świat w poszukiwaniu swojego miejsca w życiu. Spodobało mu się miasto Płock i córka szynkarza, Józefa Klejna, Prywa. Ponieważ miał już 34 lata³, więc się oświadczył i został przyjęty. Młodzi złożyli sobie przyrzeczenie w marcu 1814 r., w marcu tego roku wyszły zapowiedzi, a 28 marca 1814 r. został sporządzony akt zawarcia związku małżeńskiego Joachima Judasza z dziewiętnastoletnią Prywą z Klejnow, rodowitą mieszkanką Płocka⁴. Podstawę prawną aktu stanowił Kodeks Napoleona (rozdział VI „O małżeństwie”). Ceremonię ślubu prowadził zastępca Urzędnika Stanu Cywilnego, jednocześnie pastor ewangelicki i prezes Konsystorza, Jan Karol Hewelke (podobno potomek Jana Heweliusza)⁵. Świadcami zaślubin było czterech stałych mieszkańców Płocka, niespokrewnionych z nowożeńcami. Pod aktem uczestnicy i świadkowie (z wyjątkiem Panny Młodej i jednego świadka) złożyli swoje podpisy; znamienne było to, że „Młodzian” podpisał się w języku polskim, a nie hebrajskim⁶.

Wydarzenie to zarejestrowane w księdze aktów stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej Płock jest kluczowe dla dalszych losów rodziny Flatauów zapisywanych i obecnie przechowywanych w Archiwum Państwowym w Płocku oraz w księdze hipotecznej nieruchomości nr 321 w Płocku

¹ Edward Flatau, twórca nowoczesnej neurologii i patologii opon rdzeniowo-mózgowych, jeden z najwybitniejszych neurologów i neuropatologów świata, twórca nowoczesnej neurologii i patologii polskiej – na podstawie *Biogramów Uczonych Polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Część VI: Nauki medyczne. Zeszyt 1: A-Ł*, oprac. Andrzej Śródka, 1990 r.

² Tak tłumaczy nazwisko Flatau potomek rodziny opierając się na ówczesnej niemieckiej i polskiej literaturze historycznej i geograficznej.

³ Wiek zarówno Joachima Judasza jak i innych członków rodziny jest niepewny, ponieważ nie rejestrowano wówczas na bieżąco urodzin, nie stosując się do rozporządzeń władz.

⁴ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Akta stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej Płock (dalej: ASC... Płock) z lat 1808–1820, akt ślubu nr 21 z 1814 r.

⁵ A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002, s. 157; T. Cybulski, *Parafia ewangelicko-augsburska w Płocku od 1804 do 1956 roku*, Toruń 2021, s. 40-43.

⁶ APP, ASC... Płock, akt małżeństwa nr 21/1814.

(obecnie ul. Kolegialna 11), której Flatauowie byli właścicielami przez ponad 70 lat⁷.

W aktach stanu cywilnego wyznania mojżeszowego oraz parafii prawosławnej w Płocku z lat 1810–1914 zachowały się zapisy o członkach rodziny: ich narodzinach (choć nieraz z dużym opóźnieniem), ślubach i zgonach.

W zespole akt miasta Płocka, liczącym ponad 32 tys. jednostek archiwalnych sprawy rodziny Flatauów również znajdowały swoje odzwierciedlenie, czy to w postaci próśb o wydanie dokumentów związanych z prowadzoną działalnością handlową, próśb o wydanie paszportów zagranicznych, podań w sprawach związanych z posiadaną nieruchomością, postanowień w sprawach sądowych, spadkowych, podatkowo-skarbowych etc. Zachowała się m. in. księga meldunkowa z początku XX w. domu nr 321. W wyżej wymienionym zespole są także dekrety Rządu Gubernialnego Płockiego, dotyczące członków rodziny oraz spraw, z którymi zwracali się do władz i instytucji. Znajdują się również kopie aktów notarialnych, orzeczeń, pozwów i wyroków Płockiego Trybunału Cywilnego itp. Większość z nich była do tej pory nieznaną.

Bardzo ważnym źródłem informacji o relacjach między członkami rodziny była Księga Wieczysta nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej 11 w Płocku wraz z kompletem dokumentów przechowywana w Wydziale Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Płocku.

Owocem małżeństwa Joachima z Prywą była córka Nycha (lub Nucha, Michła). O dacie jej urodzenia wnioskujemy z aktu ślubu zawartego przez nią z handlarzem Beniaminem Taubem⁸. Małżonkowie mieszkali w Płocku i zajmowali się handlem.

Zwrotnym wydarzeniem w życiu Joachima była śmierć żony Prywy w roku 1826⁹. Dalsze jego życie toczyło się w przyspieszonym tempie, zwłaszcza gdy Joachim związał się z bardzo młodą córką kupców z Dobrzynia nad Wisłą, Nyrenbergów, Bertą (Braną). Ona nie miała jeszcze lat dwudziestu, on prawie pięćdziesiąt. Oficjalnie małżeństwo ich zostało zawarte na początku lutego 1830 r.¹⁰, ale sporządzane akty urodzenia ich dzieci, świadczą o tym, że byli w związku co najmniej od roku 1828.

W okresie kilkunastu lat Berta Flatau urodziła 11–cioro dzieci, w tym dwukrotnie bliźnięta. Niestety

czworo dzieci zmarło¹¹. Najstarszym dzieckiem Joachima i Berty była córka Sara (Dorota?), która urodziła się 19 lutego 1828¹². Jak wynika z późniejszych źródeł, wyszła za mąż za Tobiasza Kaliszera i wyjechała z mężem do Torunia¹³. Córka Itta (Justyna) urodziła się 9 marca 1829 r.¹⁴ Justyna wyszła za mąż za Maksymiliana (Maksa) Bogusławskiego. Małżonkowie Bogusławscy pozostali w Płocku i zajmowali się handlem¹⁵. Syn Juliusz (Juda) urodził się 8 kwietnia 1830 r.¹⁶ Z późniejszych materiałów wynika, że Juliusz był na służbie w wojsku austriackim¹⁷. Jednym z najmłodszych dzieci był syn Józef. W zespole akt Gimnazjum Męskiego w Płocku znajdujemy potwierdzenie, że Józef Flatau był jego uczniem, poczem wyjechał do Londynu gdzie był kupcem¹⁸. Do najbliższej rodziny należały również córki: Maria (Tekla) i Anna (Rozalia). Ich drogi życiowe były podobne, choć odmienne od reszty rodziny.

W roku 1864 Tekla po kryjomu wyjechała z żołnierzem Muromskiego Pułku Piechoty, Pomerańcem, do Warszawy z dużą kwotą pieniędzy¹⁹. Wyjście za mąż za Pomerańca okazało się błędem, więc się z nim rozwiodła, przeszła na katolicyzm i na początku 1865 r. wyszła za mąż za podoficera Wasyla Ciemierzyńskiego, który uratował ją z życiowej opresji²⁰. Ciemierzyński nie kontynuował kariery wojskowej, lecz został urzędnikiem w Radomiu. Z kolei najmłodsza z rodzeństwa, Rozalia, wkrótce po śmierci ojca przeszła na prawosławie i jako Anna w wieku 18 lat wyszła za mąż za podoficera Płockiej Komendy Żandarmerii, Fiodora Kuroszkina²¹. Fiodor Kuroszkin, podobnie jak Wasyl Ciemierzyński, został urzędnikiem Płockiej Izby Skarbowej. Małżonkowie Joachim i Berta mieli jeszcze jedno dziecko, syna Ludwika

⁷ Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego, Księga hipoteczna nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej w Płocku (dalej: Księga hipoteczna...).

⁸ APP, ASC... Płock, Akt małżeństwa nr 11/1839, z którego wynika, że Nycha (Michła) Flatau miała w roku 1839 24 lata, więc powinna się urodzić w 1815 r.

⁹ Ibidem, Akt zgonu Prywy Flatau nr 15/1826.

¹⁰ Ibidem, Akt małżeństwa Joachima Flatau z Bertą (Braną) nr 3/1830.

¹¹ Ibidem, Akt zgonu Błimy nr 16/1837, Akt zgonu Szewe nr 76/1839, Akt zgonu Lejba nr 12/1845, Akt zgonu Samuela nr 18/1862.

¹² Ibidem, Akt urodzenia Sary, nr 13/1828.

¹³ Księga hipoteczna nr 321, Wykaz spadkobierców Joachima Flatau, „Dziennik Urzędowy Guberni Płockiej z roku 1867”, Dodatek do nr 45, s. 1248-1250.

¹⁴ Ibidem, Akt urodzenia Justyny (Itty) nr 14/1829.

¹⁵ APP, Akta Miasta Płocka (dalej: AMP), Księga meldunkowa, sygn. 28687 gdzie mieszkała Justyna Bogusławska, wdowa po Maksymie Bogusławskim, z córką Fają, ich poprzedni adres: Stary Rynek 2, sygn. 28720.

¹⁶ APP, ASC... Płock, Akt urodzenia Juliusza (Judy), syna Joachima, nr 51/1830. Także: APP, AMP, sygn. 15557.

¹⁷ „Dziennik Urzędowy Guberni Płockiej” 1867, Dodatek do nr 45.

¹⁸ APP, ASC... Płock, Akt urodzenia Józefa nr 12/1845, Gimnazjum Męskie w Płocku, sygn. 175, k. 27-28.

¹⁹ APP, AMP, sygn. 888, k. 11-12, 103.

²⁰ APP, ASC parafii prawosławnej w Płocku, Akt małżeństwa Wasyla Ciemierzyńskiego z Marią, córką Joachima Flatau, nr 2/1865.

²¹ Ibidem, Akt małżeństwa Fiodora Kuroszkina z córką zmarłego płockiego kupca Joachima Flatau Anną (Rozalią), nr 5/1866.

(Libermana), który, jak wynika z jego aktu urodzenia, przyszedł na świat 27 listopada 1831 r.²² Jednak nie to jest istotne, kiedy urodził się Ludwik Flatau, ale to co zdołał stworzyć z żoną Anną (Chindą/Hindą) z Hejmanów²³.

Rodzice tak licznej rodziny już na początku lat 30. XIX w. starali się jej zapewnić odpowiednie warunki egzystowania. Profesja szynkarza, a przede wszystkim handel, którym zajął się Joachim w połowie lat 30. pozwalały rozwinąć skrzydła w tej właśnie dziedzinie. W 1833 r. Joachim Flatau zaczął zabiegać w Wydziale Administracyjnym Komisji Wojewódzkiej w Płocku o wydanie zgody (konsensusu) na zakup nieruchomości poza dzielnicą żydowską²⁴.

Jesienią 1833 r. małżonkowie Flatau zawarli w Kancelarii Ziemiańskiej w Płocku akt kupna – sprzedaży z właścicielami nieruchomości Nr 321 w Płocku przy ul. Kolegialnej, Kazimierzem i Bartłomiejem Turskimi²⁵. Starania w Komisji Wojewódzkiej dały wynik pozytywny. 2 września 1834 r. wyraziła ona zgodę na nabycie placu przy ul. Kolegialnej Nr 321 i przebudowę stojącego na nim domu:

[...] pomieniony starozakonny dopełniwszy art. 3 Dekretu Najjaśniejszego Króla Saskiego Księstwa Warszawskiego z 3 listopada 1811 r. pozyskał prawo zamieszkania w rewirze chrześcijańskim²⁶.

Ostateczna transakcja zakupu nieruchomości od braci Turskich dokonana się 23 października 1834 r. Cena zakupu wyniosła 13 500 rubli srebrnych²⁷. Ponieważ małżonkowie nie posiadali takiej kwoty, byli zmuszeni, między innymi wziąć kredyt hipoteczny w wysokości 11 000 rubli. Na gruntowną przebudowę domu otrzymali pożyczkę z Komisji Rządowej za pośrednictwem Płockiej Kasy Gubernialnej²⁸. 30 stycznia 1837 r. Urząd Muncypalny Województwa Płockiego zaświadczył, że poprzedniego roku została wymurowana przez Joachima Flataua kamienica z piętrem przez budowniczego wojewódzkiego Wojciechowskiego oszacowana na złotych 13 300²⁹.

²² APP, ASC... Płock, Akt urodzenia Ludwika (Libermana) nr 44/1831.

²³ APP, AMP, sygn. 513, k. 654, Świadcstwo akceptacyjne przesiedlenia Anny z Hejmanów Flatau z m. Kalisza do Płocka i zapisanie przy mężu Ludwiku w domu nr 321 w 1864 r.

²⁴ Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Płocku, Księga hipoteczna nieruchomości nr 321, s. 2. Decyzja Wydziału Administracyjnego Komisji Wojewódzkiej Płockiej z 2 września 1834 r.; także: Prośba Joachima o pozwolenie na nabycie na własność na imię jego i żony Berty z 16 września 1834 r., k. 3.

²⁵ Ibidem, s. 4.

²⁶ Ibidem, s. 3.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, s. 4.

²⁹ Ibidem.

Umierając w roku 1865 w wieku 87 lat³⁰ Joachim Flatau mógł czuć się człowiekiem spełnionym jako mąż, ojciec i mieszkaniec Płocka, miasta, które sam wybrał i w którym stworzył dom dla swojej rodziny. Stało się jednak inaczej. Nieruchomość nr 321, która miała być źródłem dostatku rodziny i bezpieczną przystanią, stała się powodem waśni, procesów sądowych, które toczyły się w Płockim Trybunale Cywilnym od śmierci Joachima Flataua aż do roku 1872 i znalazły szerokie odzwierciedlenie w aktach miasta Płocka, w Księdze hipotecznej nieruchomości nr 321, a nawet w „Dzienniku Urzędowym Guberni Płockiej” („Płockich Gubernskich Wedomostjach”). W dodatku do numeru 45 „Dziennika Urzędowego Guberni Płockiej” z 1867 r. zamieszczone zostało ogłoszenie pisarza Trybunału Cywilnego w Płocku o sprzedaży majątku na żądanie kilkorga sukcesorów po zmarłym Joachimie Flatau: Anna z mężem Fiodorem Kuroszkinem, Maria z mężem Wasylem Ciemierzyńskim, Dorota z mężem Tobiaszem Kaliszerem i Michła z mężem Beniaminem Taubem oraz Józef Flatau, którzy za pośrednictwem Franciszka Lebensteina wystąpili przeciwko matce, Bercie, siostrze Justynie z mężem Maksym Bogusławskim, braciom Julianowi Flatauowi przebywającemu poza krajem oraz Ludwikowi Flatauowi³¹.

Występujący z powództwem domagali się od matki sprzedaży nieruchomości i podziału pozostałego po ojcu majątku. W dodatku zamieszczony jest opis nieruchomości z opisem stojących w nieruchomości zabudowań mieszkalnych i gospodarczych³². W tej sprawie odbyły się co najmniej dwie licytacje: pierwsza 18(30) października 1867 r., druga 2(14) grudnia 1867 r.³³ Delegowany sędzia Trybunału 10 (22) marca 1867 r. wydał wyrok w sprawie podziału nieruchomości majątku po Joachimie Flatau. Wyznaczony notariusz Emilian Ordon sporządził akt podziału majątku³⁴. Podczas licytacji Berta Flatau za 6 tys. 830 rubli, czyli 45 tys. 666 zł nieruchomość tę kupiła, a od matki za tę samą kwotę nabył ją na prawach własności syn Ludwik³⁵. Spór między członkami rodziny rozgorzał na nowo w roku 1872, gdy sędzia Trybunału Cywilnego w Płocku, Ancypa miał na żądanie Ludwika Flataua sporządzić *Plan klasyfikacyjnego szacunku za nieruchomość 321*. Sprawa ta znalazła odzwierciedlenie w pozwie Ludwika Flataua skierowanym do

³⁰ APP, ASC... Płock, Akt zgonu Joachima Nuchema Flatau, nr 66/1865.

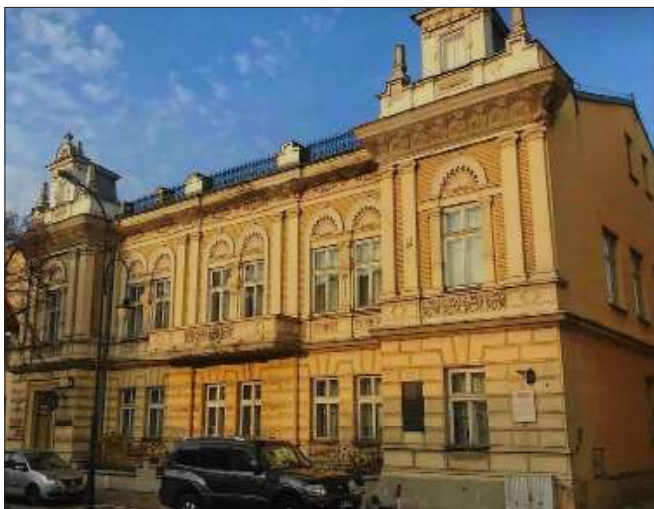
³¹ Księga hipoteczna nr 321, s. 6, także: APP, Dodatek do Dziennika Urzędowego Guberni Płockiej nr 45, s. 1248-1250.

³² Ibidem, s. 1248-1250.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, APP, AMP, sygn. 10226, k. 92-94.

³⁵ Ibidem, sygn. 10342, k. 255-263. Także: Księga hipoteczna nr 321, s. 6.

Pałac rodziny Flatauów, widok współczesny
Źródło: zbiory Autorki

wierzycieli i kredytorów nieruchomości, czyli członków rodziny, Płockiej Kasy Miejskiej oraz Skarbu Królestwa³⁶.

2. Ludwik (Liberman) Flatau i jego rodzina

Prawdopodobnie, na początku lat 60. Ludwik Flatau założył rodzinę z mieszkanką miasta Kalisza, Anną, córką Abrama i Salomei, małżonków Hejman. Małżonkowie osiedli w Płocku w roku 1864, co potwierdza korespondencja Naczelnika powiatu kaliskiego z Magistratem Miasta Płocka w sprawie przeniesienia się do Płocka Anny (Chindy/Hindy) Flatau z kilkumiesięcznym synem Danielem, który jesienią tego roku zmarł w Płocku³⁷. Zmarło również dwoje następnych dzieci: córka Rojza w wieku 4 lat i syn Nuchem, mający 1 rok³⁸. Jeśli do tych nieszczęść dodamy jeszcze śmierć ojca Joachima, która nastąpiła w tym czasie oraz kilkuletnie spory z rodzeństwem o spuściznę rodziców – wszystko to świadczy o sile charakteru Ludwika Flataua i konsekwencji w dążeniu do celu. Celem było niedopuszczenie do oddania nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej w Płocku w obce ręce i podzielenie się kwotą uzyskaną z jej sprzedaży. Dlatego stanął po stronie matki, jednocześnie zrzekając się spadku po ojcu³⁹.

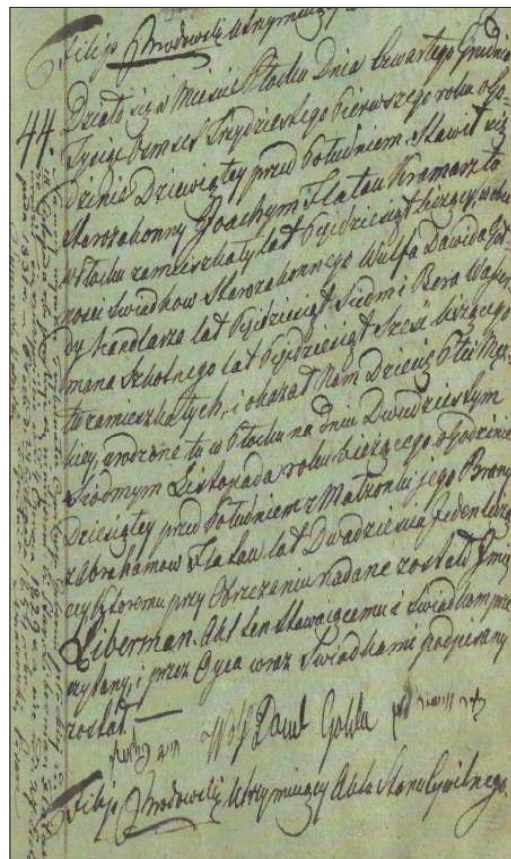
Koniec lat 60. dla Ludwika Flataua był okresem intensywnych starań o wpisanie go do cechu kupieckiego w Płocku, co zostało uwieńczone

³⁶ APP, AMP, sygn. 10226, k. 101-102, 202.

³⁷ APP, AMP, sygn. 513, k. 645, Świadectwo urodzenia Daniela Flataua w Kaliszu 12 kwietnia 1864 r., akt zgonu nr 68/1864, ASC... Płock.

³⁸ APP, ASC... Płock, Córka Rojza urodzona w roku 1862, akt zgonu nr 58/1865, Syn Ludwika i Anny, Nuchem, urodzony w roku 1865, akt zgonu nr 183/1866.

³⁹ APP, AMP, sygn. 15557, k. 6-7, Wypis wierzytelny 28 czerwca/10 lipca 1865.

Akt urodzenia Ludwika Flataua z 1831 r.

Źródło: zbiory Archiwum Państwowego w Płocku

powodzeniem⁴⁰. 5 czerwca 1868 r. w związku ze staraniami o patent kupca I gildii Ludwik Flatau zwrócił się do Magistratu Miasta Płocka o wydanie mu odpowiedniego zaświadczenia potwierdzającego, że jest wpisany do ksiąg stałych mieszkańców tego miasta i zajmuje się handlem zbożem⁴¹. Uzyskawszy takie zaświadczenie, miesiąc później Ludwik Flatau prosił Magistrat Miejski o świadectwo kwalifikacyjne do otrzymania paszportu zagranicznego, gdyż w sprawach handlowych musiał wyjechać do Gdańska w Królestwie Pruskim na sześć miesięcy⁴². Ówczesny prezydent Płocka, Jan Jachimowicz pytał Urząd Skarbowy, czy *Ludwik Flatau nie uczestniczył i czy obecnie nie uczestniczy w kontrabandzie oraz czy nie zalega w podatkach* i dopiero po uzyskaniu satysfakcjonującej odpowiedzi petent takie świadectwo, potwierdzone przez prezydenta otrzymał⁴³.

Ludwik Flatau jest wielokrotnie wymieniany w aktach miasta Płocka jako kupiec I gildii⁴⁴. 26 grudnia 1872 prosił, aby jego żona oraz dzieci również byli

⁴⁰ Ibidem, sygn. 1106 (1868 r.). Tamże: sygn. 1150, Ludwik figuruje jako członek Towarzystwa Kupców w Płocku.

⁴¹ Ibidem, sygn. 1053, k. 82.

⁴² Ibidem, sygn. 1063, k. 251.

⁴³ Ibidem, k. 234.

⁴⁴ Ibidem, sygn. 1157, k. 200. Tamże: sygn. 1516, k. 8, sygn. 1286, sygn. 5003.

wpisani do cechu gildejskiego⁴⁵. Na początku lat 70. Ludwik Flatau należał nie tylko do najzamożniejszych kupców w Płocku, ale również osób cieszących się uznaniem zarówno środowiska jak i władz miasta. Był zapraszany na spotkania odbywające się w Magistracie w sprawach handlu⁴⁶, klubu kupieckiego (Resursy)⁴⁷, Żydowskiej Szkoły Elementarnej⁴⁸, Niedzielnej Szkoły Kupieckiej⁴⁹, urzędzenia w Płocku Szpitala Żydowskiego⁵⁰, Płockiej Ochotniczej Straży Ogniowej⁵¹ nawet Komisji ds. Poborowych⁵².

Stosunek do Ludwika Flatau nie uległ zmianie nawet wtedy gdy ze względów rodzinnych wystąpił do władz z wnioskiem o zrzeczenie się poddaństwa (obywatelstwa) rosyjskiego i przyjęcie poddaństwa pruskiego, co miało miejsce w latach 1873–1874. 27 lutego 1873 r. Ludwik Flatau pisał do Magistratu:

Sprawy osobiste wymagają, żebym był uważany za mieszkańca m. Torunia Rządu Pruskiego, przedkładam więc zaświadczenie władz pruskich potwierdzające, że zgadzają się one na przyjęcie mnie do liczby (grona) stałych mieszkańców m. Torunia. Dlatego proszę o wydanie mi paszportu emigracyjnego⁵³.

Magistrat miasta Płocka bez zwłoki uruchomił procedurę emigracyjną. Zwrócił się do Redakcji „Płockich Gubernskich Vedomostej” oraz Dyrekcji obu „Dzienników Warszawskich” o trzykrotne opublikowanie ogłoszenia o przesiedleniu się do Torunia Ludwika Flatau⁵⁴.

O zamiarze zostały poinformowane ważne instytucje: Trybunał Cywilny w Płocku, Sąd Karny, Sąd Pokoju, Sąd Policji Poprawczej, Policmajster, Płocka Kasa Miejska i oczywiście Rząd Gubernialny Płocki. Po otrzymaniu od wymienionych instytucji odpowiednich informacji Magistrat Płocka wydał zaświadczenie, że w sprawach administracyjnych, policyjnych, finansowych nie ma przeszkód do przesiedlenia się Ludwika Flatau do Torunia. Nikt z osób prywatnych również nie zgłosił żadnych roszczeń. Ostatecznie Rząd Gubernialny Płocki polecił skreślić Ludwika Flatau i jego czterech synów z ksiąg ludności stałej miasta Płocka⁵⁵. Formalnie więc Ludwik Flatau był

mieszkańcem Torunia, ale faktycznie mieszkał w Płocku, na podstawie paszportu, w Płocku płacił podatki i wykupywał dokumenty przewidziane dla kupców I gildii⁵⁶. Również na miejscu załatwiał sprawy wyjazdu do Rosji głównie w celach handlowych⁵⁷. Podobnie jak inni kupcy w Płocku przystępował do przetargów, w tym przetargu na dostawę dla wojska opatu i oświetlenia, które wymagały nienagannej opinii⁵⁸. Zmienił się jednak jego stan posiadania. Na początku stycznia 1874 r. Ludwik Flatau zwrócił się do Magistratu Płocka o pozwolenie na sprzedaż z prawem własności nieruchomości Nr 321 żonie Annie⁵⁹.

W marcu 1890 r. Ludwik Flatau prosił Magistrat o wydanie zaświadczenia potwierdzającego, że urodził się w Płocku, że cały czas mieszka w Płocku, że jest kupcem I gildii od 1868 r. oraz, że żona jego Anna posiada w Płocku nieruchomość. Brudnopis zaświadczenia potwierdza to, o co prosił Ludwik Flatau z obszernym komentarzem⁶⁰. Najistotniejsze w nim było to, że chociaż od 1875 r. uważany był za poddanego Prus, mieszkał w Płocku na podstawie paszportu, w Prusach nigdy nie mieszkał. *Wymieniony Flatau od 1870 do 1888 r. dla operacji handlowych wykupuje dokumenty I gildii⁶¹.*

W 1888 r. Ludwik Flatau prosił Magistrat o zaświadczenie wyszczególniające wysokość wnoszonych przez niego podatków⁶². W odpowiedzi Magistrat wymienił aż 14 pozycji podatkowych, którym on jako kupiec podlegał. Ludwik Flatau rocznie wnosił do Płockiej Kasy Miejskiej 698 rubli 98 kopiejek. Radca (Ratman), Tymoteusz Waśniewski dodaje, że *wszystkie opłaty wnoszone są terminowo bez ponaglen⁶³.* Zaświadczenie to służyło mu do prowadzenia handlu w Płocku i okolicach.

Choć sprawy handlu były dla Ludwika Flatau bardzo ważne, nie zapomniał, że był synem, mężem i ojcem czterech synów i jednej córki. Matka Berta zmarła na początku grudnia 1875 r.⁶⁴ Ludwik natychmiast zajął się jej pogrzebem i zabezpieczeniem pozostawionego przez nią majątku, sam notarialnie zrzekł się spadku po matce, był w ścisłym kontakcie z ówczesnym prezydentem Płocka Józefem Widulińskim, Ratmanem Nadratowskim, pisarzem Trybunału Cywilnego Antonim Zaleskim oraz siostrami: Anną

⁴⁵ Ibidem, sygn. 21416, k. 25, 218.

⁴⁶ Ibidem, sygn. 15700.

⁴⁷ Ibidem, sygn. 591, 1466 (Ludwik Flatau w Komitecie Założycielskim).

⁴⁸ Ibidem, sygn. 654, k. 6 (podpis Joachima), k. 60 (podpis Ludwika F.).

⁴⁹ Ibidem, sygn. 237, k. 6, 27.

⁵⁰ Ibidem, sygn. 15334, k. 70 v., 86 v. i in. (w tym 10203).

⁵¹ Ibidem, sygn. 10103, k. 72 (podpis z protokołem).

⁵² Ibidem, sygn. 10103, k. 72 (podpis pod protokołem).

⁵³ Ibidem, sygn. 1230, k. 7.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, k. 8.

⁵⁶ Ibidem, k. 9-15.

⁵⁷ Ibidem, sygn. 16944, k. 25-28. Także: sygn. 4089, k. 11-12.

⁵⁸ Ibidem, sygn. 3733, k. 60.

⁵⁹ Ibidem, sygn. 3225, k. 101.

⁶⁰ Ibidem, sygn. 10342, k. 258-261.

⁶¹ Ibidem, sygn. 4089, k. 11-12.

⁶² Ibidem.

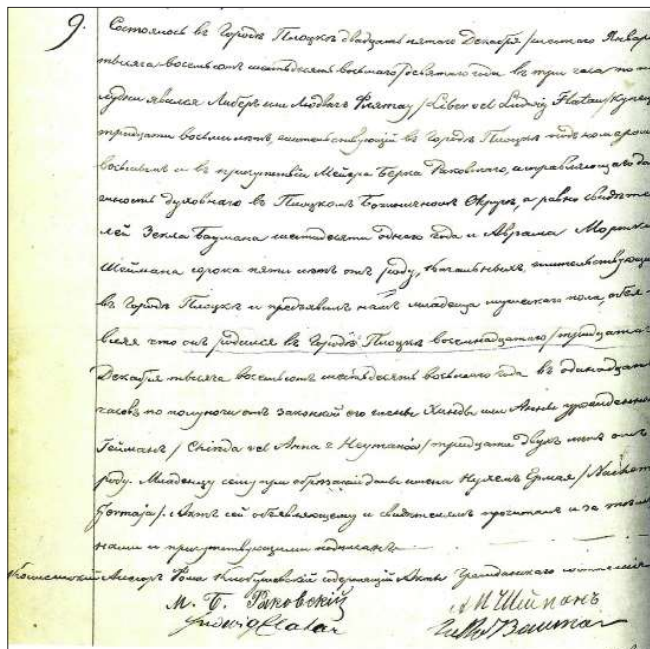
⁶³ Ibidem, sygn. 16944, k. 25-28.

⁶⁴ Ibidem, sygn. 15557, k. 8 (wypis aktu zgonu Berty (Brany) Flatau zmarłej 25 listopada/7 grudnia 1875 r.).

Kuroszkin i Justyną Bogustawską, najbardziej zainteresowanymi spadkiem i rzeczami po matce, ale nie uczestniczeniu w jakichkolwiek kosztach, które syn wziął na siebie⁶⁵.

Żona Anna na podstawie kontraktu kupna – sprzedaży z 7 (19) września 1873 r. stała się jedyną właścicielką nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej w Płocku, co było bardzo ważne w późniejszych latach, zwłaszcza po śmierci męża⁶⁶. W końcu grudnia 1872 r. Ludwik Flatau prosił Magistrat Płocka, aby jego żona Anna została również zapisana do cechu gildejskiego, wymienił też imiona i wiek swoich synów: Romana, Edwarda, Juliana i Henryka⁶⁷. Z adnotacji Magistratu wynika, że takie świadectwo Ludwik Flatau otrzymał. Najstarszy syn Ludwika i Anny Roman (Szlama Chaskiel/Haskiel) urodził się 30 kwietnia 1867 r.⁶⁸ Drugi syn, Edward (Nuchem Er-maj), przyszły neurolog, urodził się 30 grudnia 1868 r.⁶⁹ Młodszy o dwa lata od Edwarda Julian (Juda) urodził się 20 maja 1870 r.⁷⁰ Czwarty syn, Henryk (Chaim) urodził się 5 kwietnia 1872 r.⁷¹ Jedyna córka Flatauów Helena (Chaja) urodziła się 24 października 1875 r.⁷²

27 lipca 1890 r. zmarł Ludwik (Liberman) Flatau, syn Joachima, jeden z najzamożniejszych kupców w Płocku, poddany pruski, mieszkający w Płocku na podstawie paszportu, ojciec czterech synów (Romana, Edwarda, Henryka i Juliana) i jednej córki (Heleny)⁷³. Jego śmierć spowodowała w życiu rodziny duże zmiany. Wdowa, Anna z Hejmanów Flatau dotychczas zajmująca się domem, wzięła na siebie ciężar prowadzenia dużego przedsiębiorstwa jakim była firma handlowo-bankowa („Dom Bankowy”) nosząca imię jej zmarłego twórcy⁷⁴. Pierwszym posunięciem Anny było wystąpienie do Rządu Gubernialnego Płockiego o przywrócenie jej dzieciom poddaństwa (obywatelstwa) rosyjskiego, gdyż po ojcu miały pruskie i wpisanie ich do ksiąg stałych mieszkańców Płocka⁷⁵. Po złożeniu przysięgi Gubernator wydał polecenie

Akt urodzenia Edwarda Flatau z 1868 r.

Źródło: zbiory Archiwum Państwowego w Płocku

wpisania Edwarda (1891 r.), a następnie Juliana (1892 r.) jako stałych mieszkańców Płocka⁷⁶. Annie Flatau w prowadzeniu firmy pomagali synowie, zwłaszcza Julian i Henryk, którzy już wcześniej pomagali ojcu i po skończeniu Gimnazjum Męskiego w Płocku przygotowywali się do zawodu jako oficjaliści⁷⁷. Jadąc za granicę w sprawach handlowych Anna brała ze sobą Juliana lub Henryka⁷⁸. Starsi synowie, Roman i Edward byli ciągle w zagranicznych rozjazdach. Roman, jako obywatel Stanów Zjednoczonych jeździł do Prus, Austrii, Francji, Szwajcarii oraz do Rosji, a w niej upodobał sobie Odessę, w której potem osiadł na stałe⁷⁹.

Edward (Nuchem Ermaj) Flatau po ukończeniu ze srebrnym medalem Gimnazjum Męskiego w Płocku w roku 1886 wyjechał do Cesarstwa Rosyjskiego, gdzie podjął studia na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Moskiewskiego, które ukończył z wyróżnieniem w roku 1891⁸⁰. Już wówczas wykazywał ogromne zainteresowanie neurologią i psychiatrią, do czego zachęcali go wybitni uczeni, jego Mistrzowie: Aleksy J. Kożewnikow i Siergiej S. Korsakow. Ukończenie

⁷⁶ Ibidem, sygn. 6268 (stempel firmy, sygn. 5694, 7553, k. 209, syn. 13462, k. 27).

⁷⁷ Ibidem, sygn. 13462, k. 27. Według przekazu rodziny w latach późniejszych Julian został inżynierem chemikiem w Poznaniu, a Henryk przedsiębiorcą najpierw w Warszawie, a potem na południu Polski. Henryk zginął w roku 1943 pod Rabką.

⁷⁸ Ibidem, sygn. 5010, k. 9-10.

⁷⁹ Ibidem, sygn. 5462, k. 70, 72-73, sygn. 5296 i in. Według przekazów i materiałów rodzinnych Roman Flatau jako adwokat wyjechał do Francji i osiadł w mieście Taverny; zmarł tamże w roku 1933.

⁸⁰ Ibidem, sygn. 5662, 18816, 19917, 19555.

⁶⁵ Ibidem, k. 36 i następne.

⁶⁶ Ibidem, sygn. 16092, k. 7v. – 8 i Księga hipoteczna, k. 5.

⁶⁷ Ibidem, sygn. 21416, k. 25 i 218.

⁶⁸ APP, ASC... Płock, akt urodzenia syna Romana (Szlama Chaskiela) nr 147/1867.

⁶⁹ Ibidem, Akt urodzenia syna Edwarda (Nuchema Ermaja) nr 9/1869.

⁷⁰ Ibidem, Akt urodzenia syna Juliana (Judy) nr 104/1870.

⁷¹ Ibidem, Akt urodzenia syna Henryka (Chaima) nr 166/1881 (sporządzony z dużym opóźnieniem). Według księgi meldunkowej sygn. 28458 Henryk urodził się 5 kwietnia 1874 r.

⁷² Ibidem, Akt urodzenia córki Heleny (Chai) nr 291/1875.

⁷³ Ibidem, Akt zgonu Ludwika (Libermana) Flatau nr 104/1890.

⁷⁴ APP, AMP, sygn. 5668, 7553, k. 200.

⁷⁵ Ibidem, sygn. 4506, k. 20, 212, 220, sygn. 5189, k. 118.

Roman Flatau jako uczeń Gimnazjum Męskiego w Płocku. Album z fotografiami uczniów dedykowany S. Rutskiemu, sygn. R. 878

Źródło: zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

Edward Flatau jako uczeń Gimnazjum Męskiego w Płocku w 1886 r. Album z fotografiami uczniów dedykowany S. Rutskiemu, sygn. R. 878

Źródło: zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

studiów wyższych dawało Edwardowi możliwość wyjazdów i przebywania w dowolnym mieście, w tym również w stolicach Cesarstwa: S. Petersburgu i Moskwie, co zostało odnotowane w kwestionariuszu paszportowym Edwarda Flatau⁸¹. Po odebraniu Dyplomu w Moskwie Edward Flatau wyjechał do Berlina, by tam przez kilka lat (z przerwami),

⁸¹ Ibidem, sygn. 4392, k. 6, 18, 41, sygn. 5462, k. 66, 4, 106, sygn. 5550 i in.

we współpracy z wybitnymi specjalistami: Alfredem Goldscheiderem, Ernestem von Leydenem, Emmanuelem Mendlem, Luisem Jacobsonem i innymi, doskonalić się w neuropatologii, neuroanatomii i neurohistologii⁸².

W wieku 26 lat w 1894 Edward Flatau opublikował pracę, dzięki której zaistniał w świecie nauk medycznych. Był to „Atlas mózgu ludzkiego i przebiegu włókien”, który najpierw ukazał się w Berlinie w języku niemieckim, a w roku następnym został przetłumaczony na język polski, angielski, francuski i rosyjski⁸³. 18 lutego 1897 r. w Królewskiej Pruskiej Akademii w Berlinie Edward Flatau przedstawił odkryte przez siebie prawo o ekscentrycznym ułożeniu włókien w rdzeniu kręgowym⁸⁴. Dowód słuszności odkrytego prawa przeprowadził w pracy „O ekscentryczności układu długich włókien w rdzeniu kręgowym” („Zakon ekscentričeskago raspoloženija dlinnych putiej w spinnom mozgu”), za którą otrzymał doktorat nauk medycznych w Moskwie w 1899 r.⁸⁵

W tym czasie, gdy Edward studiował, dokonywał odkryć w dziedzinie neurologii, krążył między Moskwą, Berlinem, Warszawą i Płockiem, jego matka, Anna, wprowadzała w życie ideę swego męża utworzenia w Płocku domu opieki dla starców i kalek wyznania mojżeszowego⁸⁶. Z tą propozycją zwróciła się do Płockiego Dozoru Bożniczego, Płockiej Gubernialnej Rady Opiekuńczej i do Magistratu miasta Płocka w roku 1891 oferując na wymieniony cel 5 000 rubli⁸⁷. 19 kwietnia 1891 r. u notariusza płockiego, Antoniego Lubowidzkiego, Anna Flatau sporządziła akt darowizny owych 5 000 rubli na zakup nieruchomości nr 102 i 109 przy ul. Dobrzyńskiej w Płocku, przeznaczonych na Dom Opieki im. Ludwika Flatau (był to jeden z warunków darczyńi)⁸⁸. Anna nalegała, aby utworzeniem domu schronienia zajął się specjalnie powołany Komitet, w skład którego weszliby zaufani przedstawiciele społeczności żydowskiej w Płocku: Markus Wolfson, Samuel Askanas, Izrael Kirstein, Ludwik Kempner i Izidor Wasserman, a także jej synowie⁸⁹. Dom miał się sam finansować z wynajmu mieszkań w jednym z budynków⁹⁰. „Dom Opieki im. Matżonków Flatau” został udostępniony potrzebującym we wrześniu 1892 r. i przetrwał do początków

⁸² Wikipedia, Edward Flatau [dostęp: 20.08.21]; Biogram [w:] Zeszyt I część VI, Andrzej Śródka, Edward Flatau, s. 155.

⁸³ APP, AMP, sygn. 4754 (adnotacja na kwestionariuszu paszportowym).

⁸⁴ Wikipedia, Biogram szkic Piotra J. Flatau: Edward Flatau i jego rola w badaniu mózgu.

⁸⁵ Ibidem.

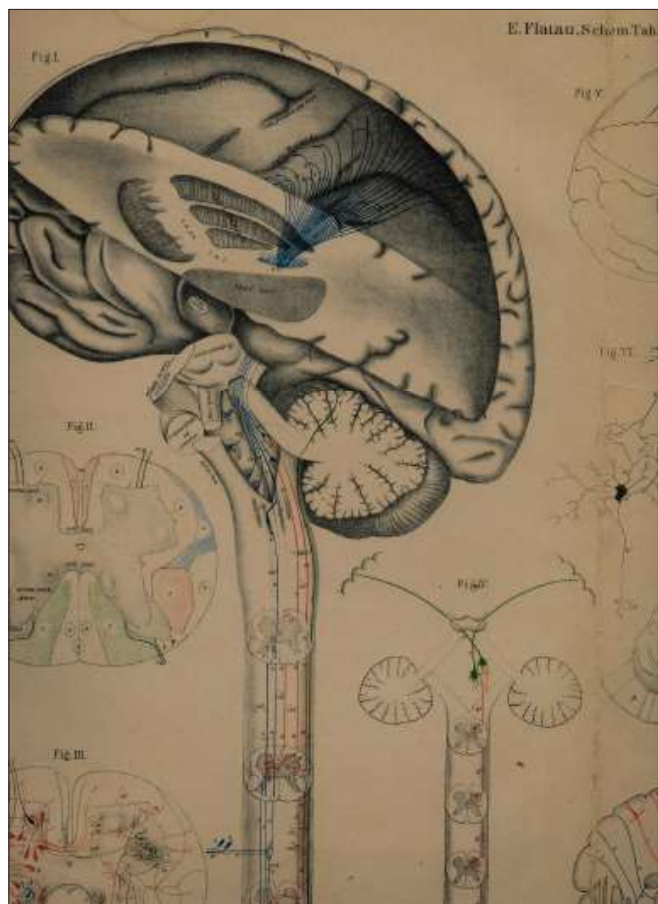
⁸⁶ Ibidem, sygn. 4134, k. 21-22.

⁸⁷ Ibidem, sygn. 4305, k. 42-43.

⁸⁸ Ibidem, sygn. 6367, 12656.

⁸⁹ Ibidem, sygn. 5532, k. 14, 16-17.

⁹⁰ Ibidem, sygn. 4624, k. 1-3.

Karta z pracy *Atlas mózgu ludzkiego i przebiegu włókien*, 1894 r. Rysunek wykonany własnoręcznie przez Edwarda Flatau.
Źródło: zbiory Autorki

Curriculum vitae 6
 Edward Flatau
 Poczta k. Warszawa 1886 r.
 W 1886 r. rozpoczął w Warszawie naukę w Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. W 1886 r. uzyskał dyplom lekarza. W 1886 r. rozpoczął pracę w Klinice Neurologii i Psychiatryi w Warszawie. W 1886 r. uzyskał tytuł doktora nauk medycznych. W 1886 r. rozpoczął pracę w Klinice Neurologii i Psychiatryi w Warszawie. W 1886 r. uzyskał tytuł doktora nauk medycznych. W 1886 r. rozpoczął pracę w Klinice Neurologii i Psychiatryi w Warszawie. W 1886 r. uzyskał tytuł doktora nauk medycznych.

Curriculum vitae Edwarda Flatau (początek). Tekst napisany własnoręcznie w 1898 r. przed obroną doktoratu w Moskwie
Źródło: zbiory Autorki

stycznia 1940 r., kiedy hitlerowcy dokonali jego likwidacji, a pensjonariuszy rozstrzelali w podpłockim lesie⁹¹. Po śmierci Anny Flatau do Komitetu Zarządzającego Domem wszedł jej syn Henryk, bankier, który został przedstawicielem rodzinnej firmy⁹². „Dom Opieki Małżonków Flatau” przyjmował pod swój dach wszystkich potrzebujących niezależnie od wyznania i dobrze zapisał się w pamięci mieszkańców Płocka.

Anna Flatau jako przedstawicielka „Firmy Handlowo-Bankowej” starała się uregulować sprawy w Stowarzyszeniu Kupców i włączyć do niego synów⁹³. Firma pod jej przewodnictwem prowadziła rozległe interesy w kraju oraz za granicą, w Prusach, Austrii, Rosji⁹⁴. Pamiętając o przywiązaniu swego męża i jego rodziców do nieruchomości 321, o batalii, jaką oni toczyli, by ją utrzymać, Anna poświęciła jej wiele starań i środków. W połowie lat 90. udało jej się stworzyć miejską rezydencję, znaną i podziwianą przez mieszkańców, otwartą dla gości, z pięknym ogrodem na tyłach pałacyku, od frontu nawiązującym do stylu

włoskiego renesansu⁹⁵. W pałacyku przy głównej ulicy była restauracja i okazała palmiarnia, a w ogrodzie kręgielnia⁹⁶. Ciekawa architektura budynku oraz jego wystrój wewnątrz są do dziś podziwiane przez mieszkańców i gości, uczestników ślubnych ceremonii⁹⁷. Choć sama nieruchomość nr 321 wskutek podziału zmniejszyła się, to jej wartość pod koniec lat 90. wzrosła niemal trzykrotnie⁹⁸.

Śmierć Anny z Hejmanów Flatau 4 lipca 1898 r. była ciosem dla firmy „Ludwik Flatau” i dla rodziny, którą ona spajała swoją mądrością, doświadczeniem i miłością⁹⁹. Dzieci, choć dorosłe, zawsze liczyły się

⁹¹ A.J. Papierowski, J. Stefański, op. cit., s. 157-158.

⁹² APP, AMP, sygn. 6367.

⁹³ Ibidem, sygn. 5662, sygn. 17906, k. 15-17, 59.

⁹⁴ Ibidem, sygn. 5694, k. 83-84, 97.

⁹⁵ G. Nowak, A. Wojciechowska, *Żydowski Płock – architektoniczne wizje i realizacje. Katalog wystawy*, Płock 2014, s. 42; K. Grochowska-Iwańska, *Pałac ślubów w Płocku* [w:] *Edward Flatau i jego kometa. Początki Polskiej neurologii*, red. P. Flatau, F. Marcinkowski, U. Eisenberg, Płock 2018, s. 17.

⁹⁶ G. Nowak, A. Wojciechowska, op. cit.

⁹⁷ „Pałacyk” Flatauów wpisany jest do rejestru zabytków Płocka nr 187/1274 dnia 22 maja 1975 r., obecnie mieści się w nim Urząd Stanu Cywilnego w Płocku; G. Nowak, A. Wojciechowska, op. cit.

⁹⁸ APP, AMP, sygn. 21013 (wycena z roku 1871 – 7 680 rubli, Księga Hipoteczna, cena sprzedaży domu 321a małżonkom Neumark – 25 876 rubli).

⁹⁹ APP, ASC... Płock, Akt zgonu Anny Flatau nr 76/1898. Nekrolog zamieszczony w „Gazecie Handlowej: pismo

Lekcja anatomii z Edwardem Flatauem (stoi w środku rzędu), koniec XIX wieku

Źródło: zbiory Autorki

ze zdaniem matki. Gdy jej zabrakło, rodzina, która dotąd trzymała się razem zaczęła się rozpadać. Ostatnim wyrazem więzi rodzinnych był wspólny wyjazd w roku 1899 do brata Romana zamieszkałego w Odessie¹⁰⁰. Firma również zaczęła się kurczyć. Pierwszy wycofał się z firmy Roman Flatau, który wziął swoje udziały i wyjechał do Odessy. Wkrótce po Romanie uczynił to samo brat Edward, któremu pieniądze były potrzebne na zorganizowanie pracowni mikroskopowej we własnym mieszkaniu przy ul. Marszałkowskiej 150 i na działalność naukową oraz społeczną¹⁰¹.

Firmą „Ludwik Flatau” kierował Henryk, znany w Płocku bankier i przedsiębiorca¹⁰². Prowadzenie firmy i porządkowanie spraw spadkowych okazało się dla niego dużym wyzwaniem. Rodzeństwo nie było zainteresowane w dalszym angażowaniu się w sprawy firmy. Płocki Dozór Bożniczy oraz władze miejscowości, w których rodzina Flatauów posiadała wcześniej majątki ziemskie (Maluszyn, Babie Doły, Rogożewko), domagały się uregulowania składek i podatków – wszystko to przyspieszyło decyzję Henryka o sprzedaży nieruchomości nr 321/11 i przeniesieniu się do Warszawy, co ostatecznie nastąpiło w roku 1907¹⁰³. Nieruchomość 321a od rodzeństwa Flatauów kupili małżonkowie Jakub i Bronisława Neumarkowie w dniu 8 lutego 1908 r. Rodzeństwo odstąpiło swoje prawa do nieruchomości na rzecz nowych

poświęcone handlowi, przemysłowi fabrycznemu i rolnictwu” 1898, nr 35 (150), s. 3.

¹⁰⁰ APP, AMP, sygn. 13462, sygn. 6258; patrz również APP, Księgi i akta hipoteczne sądów w Gostyninie, sygn. 16.

¹⁰¹ Flatau Piotr J., Biogram – szkic, [darowizna dla Towarzystwa Naukowego Warszawskiego].

¹⁰² APP, AMP, sygn. 6258, 14755 i in.

¹⁰³ Ibidem, sygn. 20796, k. 49-50 oraz Księga hipoteczna.

Przytułek żydowski w Płocku przy ul. Zduńskiej. Fot. Z. Rokowski, sygn. R. 363

Źródło: zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

Rodzina Flatauów w palmiarni w swej rezydencji. Od prawej: matka Anna Flatau, nn, synowie: Roman, Julian, Henryk, stoi Edward, córka Helena. Zdjęcie z lat 90. XIX wieku

Źródło: zbiory Autorki

właścicieli¹⁰⁴. Jakub Neumark, prawnik, był przez wiele lat pełnomocnikiem rodziny, a ich córka Janina została w 1918 r. żoną Henryka Flatau¹⁰⁵.

Przenosząc się do Warszawy Henryk Flatau uczynił to, co mniej więcej w tym samym czasie zrobili jego bracia, Edward i Julian oraz siostra Helena, która wyszła za mąż za stałego mieszkańca Warszawy, Stanisława Jana Kruszewskiego, o czym powiadomił Ober-Policmajster Warszawy Magistrat Miasta Płocka i została zapisana do ksiąg ludności Warszawy¹⁰⁶. Julian Flatau figurował wprawdzie w księdze

¹⁰⁴ Ibidem oraz sygn. 14305.

¹⁰⁵ Ibidem, sygn. 28458, s. 8. Henryk Flatau przeszedł na katolicyzm tak jak jego żona Janina.

¹⁰⁶ Ibidem, sygn. 7952, k. 124.

meldunkowej domu 321/11 wraz z żoną Fanni z Landauów, urodzoną w Odessie i synem Kazimierzem, urodzonym w Warszawie, ale z adnotacji wynika, że on również przeniósł się do Warszawy¹⁰⁷.

Sprawa przesiedlenia się do Warszawy Edwarda Flataua ostatecznie zakończyła się w 1908 r., czego dowodzi korespondencja warszawskiego Ober-Policmajstra z Magistratem Miasta Płocka, w której czytamy m.in.:

Stali mieszkańcy miasta Płocka, Edward Flatau, zamieszkały w Warszawie, w domu 1404, na podstawie paszportu wydanego przez Po-

¹⁰⁷ Ibidem, sygn. 28458, s. 7.

*licmajstra Płocka 13 października 1898 r., nr 4920, prosi o zapisanie go do ksiąg ludności Warszawy z rodziną – z żoną Zofią i córką Anną (tłum. własne KGI)*¹⁰⁸.

Kancelaria załączyła Świadczenie Przyjęcia i prosiła władze Płocka o formalne świadectwo przesiedlenia¹⁰⁹. 25 grudnia 1908 r. Edward Flatau z rodziną został wykreślony z księgi ludności miasta Płocka przy ul. Kolegialnej nr 11. Dalsze życie Edwarda Flataua i jego bliskich toczyło się już poza Płockiem... – w Warszawie, Odessie, Paryżu, Taverny etc.

¹⁰⁸ Ibidem, sygn. 7785, k. 109-110.

¹⁰⁹ Ibidem, k. 120.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Płocku

Akta stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej Płock, 1808-1820

ASC parafii prawosławnej w Płocku nr 2/1865

Akta Miasta Płocka, sygn. 513, 591, 888, 10226, 1105, 1106, 1053, 1063, 1157, 1286, 1466, 1516, 3225, 3733, 4089, 4134, 4305, 4392, 4506, 4624, 4754, 5003, 5010, 5462, 5532, 5550, 5662, 5668, 5694, 6258, 6268, 6307, 6367, 7553, 7785, 7952, 10103, 10342, 13462, 14305, 14755, 15557, 15700, 16092, 16944, 18816, 19555, 19917, 20796, 21013, 21416, 23462, 28456, 28458

Księga meldunkowa, sygn. 28687

Księgi i akta hipoteczne sądów w Gostyninie, sygn. 16

- Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Płocku

Księga hipoteczna nieruchomości nr 321

Czasopisma

„Dziennik Urzędowy Guberni Płockiej” 1867

„Gazeta Handlowa: pismo poświęcone handlowi, przemysłowi fabrycznemu i rolniczemu” 1898

Opracowania

Biogramy Uczonych Polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Część VI: Nauki medyczne. Zeszyt 1: A-Ł, oprac. Andrzej Śródka, 1990.

T. Cybulski, *Parafia ewangelicko-augsburska w Płocku od 1804 do 1956 roku*, Toruń 2021.

Edward Flatau i jego kometa. Początki Polskiej neurologii, red. P. Flatau, F. Marcinkowski, U. Eisenberg, Płock 2018.

P.J. Flatau, *Biogram – szkic* [w zbiorach Towarzystwa Naukowego Warszawskiego].

G. Nowak, A. Wojciechowska, *Żydowski Płock – architektoniczne wizje i realizacje. Katalog wystawy*, Płock 2014.

A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002.

Internet

Wikipedia, Edward Flatau [dostęp 20.08.21]

FLATAU FAMILY TRACKS IN THE NINETEENTH CENTURY

Summary

The Jewish Flatau family settled in Płock at the beginning of the 19th century and lived here until the beginning of the 20th century, when Edward Flatau moved to Warsaw. For almost 100 years of its presence in Płock, it played an important role not only among the Jewish community. Its representatives led, among others a trading and banking company and a poorhouse for Jews. Nowadays, a visible trace of the presence is the Flatauów Palace at ul. Kolegialna, which houses the Registry Office of Płock.

Keywords: Płock, Jews in Płock, Flatau's family members